

Románia semlegességi törekvései a második világháború kezdetén

1939. szeptember 6. Alig néhány nappal a náci Lengyelország elleni agressziójának kirobbanása után a rádióállomások és a sajtó hírül adta a világnak, hogy Románia elhatározta: „A legszigorúbban tiszteletben tartja a semlegesség ama szabályait, amelyeket a hadviselő államokkal kötött egyezmények leszögeztek.” A megfogalmazás kétértelmű volt; úgy is lehetett értelmezni, mint a hágai egyezmények alapján kinyilvánított semlegességet, de úgy is, mint a nem-hadviselés állapotát. Egy viszont tény: Románia, amelyet Délkelet-Európában a nyugati hatalmak leghűségesebb szövetségesének ismertek, amely szerződéses kapcsolatban állt Lengyelországgal, s amelyre, akár csak Lengyelországra, kiterjedt az angolok és franciák nyújtotta biztosítékok rendszere, a megpróbáltatások e nehéz perceiben nem csatlakozott Párizshoz és Londonhoz.

A háború kitörését megelőző s előkészítő drámai fordulatok után Románia menedékkeresése a semlegességben nem lepte meg túlságosan a nemzetközi politikai köröket és a közvéleményt. E tett indítéka és jelentősége azonban sok mai embert is foglalkoztató rejtély maradt, s a második világháború történetírásában napjainkig vitatkoznak róla. Számos realista nézet alakult ki Románia semlegességével kapcsolatban, főleg azokra a kezdeményezéseire vonatkozóan, amelyek a „semlegesek tömbjének” megalkotását célozták közvetlenül a viláégés kirobbanását követő periódusban. Megfogalmaztak azonban olyan nézeteket is, amelyek — ha a tényekkel összevetjük őket — teljesen alaptalannak bizonyulnak. Eppen az objektív igazság csorbítatlan megismerése végett rendkívül fontos tanulmányozni Románia álláspontját a jelzett időszakban.

Románia semlegességének kinyilvánítása nem volt egyedi epizód 1939 nemzetközi politikájában. Ellenkezőleg, szervesen beleépült egy széles semlegességi áramlatba; ez legfőképpen azokat a kis és közepes nagyságú országokat fogta át, amelyek a két hadba lépő tömb érdekeinek ütközőpontjain vagy találkozási felületén terültek el. A semlegesség az agresszív nagyhatalmaktól való félelemből, a többi nagyhatalommal szembeni bizalmatlanságból fakadt, ez utóbbiaknak ugyanis nem sikerült megmenteniük az agresszió egyetlen áldozatát sem, ellenben hajlandók voltak veszélyes kompromisszumokat kötni a fasiszta államokkal. A semlegességet sok kis és közepes nagyságú állam saját függetlensége és integritása megőrzése szempontjából a legjobb megoldásnak tartotta. Az élet azonban bebizonyította: ez a menekülés a semlegességbe nem mentett meg szinte egyetlen ilyen országot sem.

Az akkori világ erőviszonyai olyanok voltak, hogy a semlegesek előbb-utóbb vagy az agresszorok áldozataivá váltak, vagy arra kényszerültek, hogy a két hadviselő tábor egyikéhez csatlakozzanak. A háborús gépezet könyörtelenül szétzúzta a semleges áramlatot.

Az 1939 szeptemberi semlegességi nyilatkozat jelentőségének realista értelmezéséhez a kulcsot a nagyhatalmak viszonyának fejlődése adja, ami erőteljesen befolyásolta a délkelet-európai térséget, továbbá e hatalmak érdekeinek játéka Romániában, és országunkra gyakorolt befolyásuk állandó, néha hirtelen változása, ami közvetlenül kihatott a román vezető körök bel- és külpolitikájára.

Románia, amelyet 1933-tól 1939-ig nem támogattak határozottan a nyugati szövetségesek, s amelyre egyre erőteljesebb nyomást gyakorolt a Reich és a tőle függő államok, kanyargós utat tett meg, ami országunk egyre nagyobb fokú elszigetelődéséhez vezetett nemzetközi síkon. A kollektív biztonság politikájának csődje kihatott Romániára is; ez megnyilvánult Nicolae Titulescu eltávolításában a Külügyminisztérium éléről, az 1939 márciusi román—német gazdasági egyezményben, a semlegesség szeptemberben történt kinyilvánításában. Persze nem minden, ami egymás után következik, áll oksági kapcsolatban, de ez esetben az ok—okozati viszony nyilvánvaló.

Románia külpolitikai helyzete a háború kitörésének előestéjén rendkívül nehéz és bonyolult volt. Bár országunk, akárcsak Lengyelország és Görögország, biztosítékot kapott az angoloktól és franciáktól, a román vezető köröknek figyelembe kellett venniük, hogy a nyugati szövetségesek — legalábbis egyelőre — nem tudnak hathatós támogatást nyújtani egy fasiszta-revizionista agresszió esetén. Egy angol—francia—szovjet egyezmény megkötésére irányuló tárgyalások — egyedül egy ilyen egyezmény biztosíthatta volna Romániának az agresszió katonai visszaverését — már a kezdet kezdetén dugába dőltek. Nem volt sokkal bátorítóbb a helyzet a közép- és délkelet-európai államokkal való szövetség tekintetében sem, hiszen Csehszlovákiát már leigázták, a kisantant megszűnt létezni, a Balkán-antant főleg Jugoszlávia ingadozó magatartása miatt nehéz helyzetbe került, Lengyelország későn ébredt a valóságra és kilátástalan helyzetben volt: nemhogy segítséget nyújthatott volna, hanem ellenkezőleg, őt fenyegette közvetlenül a hitlerista agresszió. A Szovjetunió felé irányuló közeledési kísérletek túl későn jelentkeztek, és döntő mértékben az angol—francia—szovjet kapcsolatok fejlődésétől függtek. Másrészt a Reichal kiépített kapcsolatok továbbra is elégtelenek voltak, bár márciusban aláírták a gazdasági egyezményt. A hitlerista agresszió veszélye napirenden volt, és a revizionista körök hangoskodása azt bizonyította, hogy nincs kizárva egy egybehangolt német—magyar—bolgár támadás lehetősége.

Mindez érthetővé teszi II. Károly és az egymást követő román kormányok külpolitikájának ellentmondásos magatartását a háborút megelőző hónapokban. Hivatalosan: ismételt udvarias nyilatkozatokat tettek Németország felé, amelyekben minduntalan kiemelték azt a tételt, hogy Románia „igazságos egyensúly-helyzetet” akar elfoglalni az összes nagyhatalmak között. Nem hivatalosan: rendszerint titkos tárgyalásokat folytattak és kapcsolatokat építettek ki a román kormány és a nyugati nagyhatalmak között, kikérték e hatalmak véleményét külpolitikai akcióik legtöbbször felől, ugyanakkor London és Párizs is kikérte a román kormány véleményét a legjelentősebb problémákkal kapcsolatban. (A Bukarest, Párizs és London közötti szoros kapcsolatok — amelyeket a szokásos diplomáciai úton, valamint hivatalos és nem hivatalos látogatásokkal tartottak fenn — közös irányvonalat eredményeztek olyan problémákban, mint például a határok, az angol—francia—török és az angol—francia—szovjet tárgyalások, Olaszország semlegesítése, a Balkán-antant fenntartása.)

Az ellentmondásos vonások megtévesztettek egyes történészeket, akik „a két tömb közötti ingadozás” politikájaként jellemezték Románia külpolitikáját a szóban forgó szakaszban. A valóságban nem volt semmiféle „ingadozás”. A román kormány továbbra is a Reichal és szövetségeseivel ellenséges álláspontra helyezkedett, s barátja volt Angliának és Franciaországnak, de a nemzetközi konjunktúra a legnagyobb fokú elővigyázatra készítette. El akarta kerülni a konfliktust Németországgal mindaddig, amíg nyugati szövetségesei nem nyújthattak Romániának hatékony támogatást, amíg el nem határozták magukat arra, hogy erélyesen visszavágyjanak az agresszor államok politikájára.

A román vezető körök ama törekvése, hogy külpolitikájukat a nyugati nagyhatalmak külpolitikája egészéhez kössék — főleg München után —, számos jól ismert negatív vonást is magán viselt. II. Károly a Reich iránti engedmények útjára vezette az országot, ami késleltette ugyan az agressziót, de növelte a fasiszta német imperializmus részéről fenyegető veszélyt: Románia gazdasági leigázását és politikai kiszolgáltatottságát.

A Román Kommunista Párt a leghatározottabban figyelmeztetett erre a veszélyre. A kor dokumentumainak és tényeinek tanulmányozása alapján arra a következtetésre jutunk, hogy az összes pártok és politikai csoportosulások közül a kommunisták álláspontja volt a leghaladóbb a külpolitikai problémákat illetően. Egyetlen párt vagy csoportosulás sem értette meg olyan világosan, hogy a béke és a népek függetlensége — a román népé is — döntő mértékben a kollektív biztonság megvalósításától függ, ez viszont a nyugati hatalmak és a Szovjetunió meg egyezésére épül. Egyetlen más párt vagy csoportosulás sem támogatta olyan határozottan és tisztánlátással a román—szovjet barátság ügyét, ami az ország biztonsága tekintetében a legjelentősebb tényező lett volna. Egyetlen párt vagy csoportosulás sem leplezte le olyan erélyesen a náci Reichnak és szövetségeseinek tett engedményeket, bármilyen formában jelentkezzenek is. Végül, egyetlen más párt vagy csoportosulás sem jutott el annak a ténynek a megértéséig, hogy a külpolitikát nem lehet elválasztani a belpolitikától, hogy a nép érdeke és az ország területi integritásának, a román nép függetlenségének a feltétele: helyreállítani az országban a demokratikus szabadságjogokat, olyan demokratikus rendszert kialakítani, amely alkalmas az energiák mozgósítására, a nemzeti ellenállás szervezésére.

A Román Kommunista Pártnak ez az irányvonala, amelyet rendíthetetlenül követett a második világháború kitöréséig, pozitívan hatott az összes demokratikus erőkre, a tömegekre s bizonyos mértékben az államvezetés egyes magasrangú tisztségviselőinek magatartására is. A háború kitörések azonban olyan irányelveket kapott a Komintern-től, amelyek megkövetelték a párt taktikájának megváltoztatását, s nem vették figyelembe a román valóságot. (A Komintern utasításai szerint a munkásegységfront és a népfront megvalósítása csak „alulról” lehetséges, és azt kellett volna fő célul kitűzni, hogy harcoljanak az angol—francia imperializmus ellen, amelyet a Komintern a háború kitörésében és az agresszió kiterjedésében bűnösnek tartott. Olyan körülmények között, amikor nőtt a Reich nyomása Romániára s ezzel egyidőben erősödött az országon belül a náci ügynökök tevékenysége, amikor hazánk függetlensége és integritása nagy veszélyben forgott, a Komintern utasításai károsan befolyásolták a román kommunisták arra irányuló harcát, hogy megszervezzék az egész nép ellenállását a fasiszmussal szemben. Alá kell húznunk azonban, hogy a helyzet ellenére a Román Kommunista Párt, amelyet megbonthatatlan kapcsolatok fűztek a munkásosztály, az egész lakosság érdekeihez, egy percre sem adta fel a harcot a belső és külső fasiszmus ellen. A romániai antifasiszták, antihitleristák becsülettel részt vettek abban a harcban, amelyet a világ ösz-

szes népei folytattak az agresszorok megsemmisítéséért, a demokratikus szabadságjogok védelméért, a haladásért.)

1939 augusztusának utolsó harmada és szeptember eleje újabb fordulatot hozott a nemzetközi életben. Szerterfoszlott az emberiségnek 1939 nyarán fogant reménye arra vonatkozóan, hogy létrejön a nyugati nagyhatalmak és a Szovjetunió szövetsége, s így gátat vetnek az agresszióknak, megakadályozzák a világégés kirobbanását.

*

A nemzetközi helyzet alakulása — és főleg a nagyhatalmak politikája a náci hatalomra jutása után — döntően hozzájárult hazánk fokozatos elszigetelődéséhez. Ilyen feltételek között a bukaresti vezető körök előtt — a mellett a meggyőződés mellett, hogy egy esetleges konfliktus esetén Románia nyugati szövetségesei mellett hadba lép — kezdett körvonalazódni egy másik lehetőség is: időlegesen vagy véglegesen kívülmaradni a világégésen.

Nincs elegendő dokumentumunk annak a mozzanatnak a pontos megállapítására, amely a semlegesség eszméjének első jelentkezését jelzi, de kétségtelen, hogy ezt a gondolatot a müncheni egyezmény megkötésének előestéjén kezdték szélesebb körben vitatni a román vezető rétegek. 1938. szeptember 26-án Szinaján egy szűk-körű tanácskozást tartottak a király elnökletével, s ez kijelölte a körülmények meghatározta politikai irányelveket. A vita alapja az akkori külügyminiszter, N. Petrescu-Comnen jelentése volt. A miniszter Genfből tért vissza, ahol lehetősége nyílt arra, hogy széles körű eszmecserét és tanácskozást folytasson az összes szövetséges és baráti országok képviselőivel. Következtetései aggasztóak voltak: Anglia és Franciaország hajlandónak bizonyult arra, hogy feláldozza Csehszlovákiát, Románia és a többi, e tett súlyosságával tisztában lévő délkelet-európai állam minden közbenjárása ellenére; a tengelyhatalmak nyomása alatt álló és az angol-francia vezető körökből kiábrándult jugoszláv, görög és török vezetők úgy vélték, hogy lehetetlen a Csehszlovákia megsegítésére irányuló akció. Petrescu-Comnen így összegezte a jugoszláv kormány álláspontját: „Legyünk elővigyázatosak, lássuk, mit tesznek a nagyok. Egy általánossá váló háború esetén Jugoszlávia és Románia maradjon semleges, legalábbis kezdetben.“ Miron Cristea pátriárka, a Minisztertanács elnöke — figyelembe véve a nyugati nagyhatalmak magatartását és a szövetséges balkáni országok fővárosaiban akkor uralkodó áramlatot — Petrescu-Comnen jelentéséből a következő konklúziót vonta le: „Őrizzük meg a semlegességet, ameddig csak lehet, építsünk ki több és jobb kapcsolatot mindenkivel.“

A miniszterelnöknek ezen az emlékezetes tárgyaláson megfogalmazott gondolata valószínűleg sohasem fogant volna meg, ha Nagy-Britannia és Franciaország reakciós körei nem kötötték volna meg a müncheni egyezményt. A Reich-ellenes angol- és franciabarát áramlat a román politikusok körében csaknem teljes egyetértésre talált, s ha a háború 1938 szeptemberében tört volna ki, akkor a két kis regionális szövetség bizonyosan bekapcsolódott volna az agresszorok elleni harcba. München után azonban kedvező légkör alakult ki a semlegességi tendenciák fejlődésére, ehhez csatlakoztak ilyen vagy olyan mértékben Grigore Gafencu, Ernest Urdăreanu, valamint a kormány, a Koronatanács és a kamarilla más tagjai. A jobbszárny egyes politikusai (köztük I. Gigurtu) igen hamar a szélsőjobboldal, a fasiszták álláspontjához közeledtek, s ezekkel együtt a Németország és Olaszország felé történő orientálódást hirdették. Egy évvel később, 1939 szeptemberében, amikor hangsúlyozódott Románia elszigetelődése, még a Reich olyan leghatározottabb ellenfelei is, mint Armand Călinescu, eljutottak ahhoz a következtetéshez, hogy

háza az adott helyzetben nem léphet be azonnal a háborúba Nagy-Britannia és Franciaország oldalán.

1939 augusztusának végén, amikor a háború kitörésének közelsége megkövetelte a romániai vezető köröktől az ország sorsára nézve döntő következményekkel járó határozatok meghozatalát, az említett áramlatok és tendenciák képviselői között rövid összetűzésre került sor Bukarestben. Călinescu miniszterelnök el akarta kerülni a semlegességi nyilatkozatot, úgy vélte, hogy a nem-hadviselés állapota jobban kedvez a nemzeti érdekeknek. Szeptember 4-éig védte ezt az álláspontot a kormány tagjainak többségével, sőt a palota köreivel szemben. Gafencu külügyminiszter viszont a semlegesség mellett foglalt állást, ami jelentősen befolyásolta a királyi diktatúra más magas rangú személyiségeinek az álláspontját. Károly király, aki az előző periódusban általában a Călinescu javasolta megoldásokat támogatta külpolitikai kérdésekben, hosszú tétovázás után csatlakozott a semlegességi nyilatkozat híveinek.

A Reich bukaresti képviselői a Lengyelország elleni agresszió kitörése előtti napokban mindent elkövettek, hogy kikényszerítsék Románia semlegességét és egy ilyen értelmű nyilatkozat kiadását. Így még 1939. augusztus 23-án Steltzer, Németország ügyvivője egy Gafencuval folytatott megbeszélés alkalmával arra akart biztosítékot kapni, hogy Románia megérti: „minden körülmények között teljesítenie kell azokat a kötelezettségeket, amelyek a román—német gazdasági szerződésből fakadnak“, vagyis szállítania kell a Reichnak azt, amire annak szüksége van: kőolajat, gabonát és más termékeket. Steltzer nem vetette fel nyíltan a semlegesség problémáját, de nyilvánvaló volt, hogy csak a semleges Románia szállíthatja Németországnak a két ország között megkötött gazdasági szerződésben megjelölt termékeket. Mintegy visszhangként erre augusztus 24-én Románia római követe jelentette: előző este a német követség körei azt sugallták: „...Románia adjon biztosítékokat a tengelyhatalmaknak s főleg Németországnak arra vonatkozóan, hogy jóindulatú, semleges magatartást fog tanúsítani e hatalmak iránt.“ Augusztus 29-én Gerstenberg ezredes, a Reich katonai attaséja egy Gafencuval folytatott megbeszélésen azzal fenyegetőzött, hogy Németország minden eszközt felhasznál, „akár repülőket bevetését is“, hogy magának biztosítsa a román kőolajat. Később a Reich képviselőinek nyomása nőtt. Augusztus 31-én Fabricius követ kérte a miniszterelnöktől és a külügyminisztertől, hogy állítsa le a „Lengyelország és Németország között talán holnapra várható háborúra szánt“ fegyverzet tranzit-szállítását.

A birtokunkban lévő dokumentumok igazolják: a náci Reichnak a Lengyelország elleni agresszió kitörését megelőzően és azonnal az agresszió után számos oka volt arra, hogy biztosítsa Románia semlegességét. Elsősorban azért, mert Romániának a konfliktuson kívül maradása szavatolta a Reich további ellátását kőolajjal és más termékekkel. Másodsorban, mert így leszűkült annak a lehetősége, hogy a délkelet-európai államok részt vegyenek a háborúban, Berlin ugyanis nem volt érdekelt egy Balkán-front megnyitásával.

A Bukarestre gyakorolt közvetlen nyomással egyidőben a Reich felhasználta a bulgáriai és főleg a magyarországi reakciós körök tevékenységét is; ezek a szóban forgó időszakban egyre fenyegetőbben léptek fel Romániával szemben. Visszatüsköztek a román kormány békés javaslatait, amelyek Magyarország esetében egyenesen egy megnevezési szerződés azonnali aláírására vonatkoztak. A Reich ezzel arra kényszerítette a román kormányt, hogy jelentős katonai erőket összpontosítson Nyugaton és Délen, ami közvetve csökkentette a volt román—cseh határon állomásozó erők harci képességét.

A Lengyelország elleni agresszió megindítása 1939. szeptember 1-én, ami az emberiség története legpusztítóbb háborújának kitörését jelentette, mélységes aggo-

dalommal töltötte el a román népet. Az összes osztályok és társadalmi rétegek, politikai csoportosulások (kivéve a fasiszta és németbarát réteget) elítélték az agressziót, változatos formában fejezték ki szolidaritásukat a nehéz megpróbáltatásoknak kitett lengyel néppel. „A romániai kommunisták — írta az RKP KB központi lapja, a *Scinteia* — megbélyegzik Hitler gyilkos agresszióját a lengyel nép ellen, és harcolni fognak... a fasiszta és imperialista Németország ellen...“ A hatóságok a vasúti munkások körében a német—lengyel konfliktussal kapcsolatosan kialakult hangulatra utalva szeptember 2-án jelentették: „E konfliktus következményeiről folytatott vitáinkban a munkások megelégedésüknek adtak kifejezést azért, hogy Franciaország és Anglia szolidaritását fejezi ki a Lengyelországnak nyújtott közvetlen segítséget illetően, amely akadályozta a náciizmus terjeszkedését. Meg kell jegyezni, hogy a vasúti munkások minden alkalommal ellenszenvüket fejezik ki Németországgal szemben.“ Egy másik, szeptember 4-i feljegyzés kiemeli „a Lengyelország iránti együttérzés áramlatának uralkodó jellegét és a német akciók helytelenítését“. Ez a Reich-ellenes hangulat megnyilvánult az értelmiségiek, a parasztok s a különböző kategóriájú kisiparosok soraiban, a burzsoázia fontos köreibben.

A Reich félt attól, hogy Románia, bár még nem lépett be a háborúba, meglepetést okoz. Ez arra készítette Berlint, hogy újabb nyomást gyakoroljon, s arra kényszerítse a román kormányt, hogy írja alá a hivatalos semlegességi nyilatkozatot. Ezért Németország képviselői az ismételt tiltakozás módszeréhez folyamodtak a Lengyelországba irányuló angol—francia fegyverzet és missziók tranzit-szállítása miatt, s azzal vádolták a román kormányt, hogy megszegi a semlegesség szabályait.

Ilyen körülmények között Károly király elhatározta: Berlinbe küldi Ion Gigurtut, hogy tisztázza Románia álláspontját a hitlerista körökkel. Gigurtu feljegyzései érdekes részletekre világítanak rá azzal kapcsolatosan, hogy milyen körülmények között kapta ezt a megbízatást. Predeáln tartózkodott, amikor Armand Călinescu felhívta telefonon és sürgősen Bukarestbe hívta. Meglepetésére a fővárosban Ernest Urdăreanu tudára adta, hogy találkozni szeretne vele, még mielőtt Călinescuval beszélne. Gigurtu eleget tett Urdăreanu kérésének, s előbb vele találkozott. Beszélgetésükből Gigurtu arra következtetett, hogy Urdăreanu attól tart: Călinescu meghiúsíthatja németországi útját. Mi több: Urdăreanu arra kérte, tájékoztassa őt is a Călinescuval folytatott beszélgetés tartalmáról. Ezután kihallgatás következett a királynál Urdăreanu és Armand Călinescu jelenlétében. Előbb úgy tervezték, hogy a látogatás látszólag Gigurtu saját kezdeményezésére történjék, aki elmondja majd Göringnek „személyes“ véleményét a semlegességről. Elénk viták után mégis arra a következtetésre jutottak, hogy helyesebb, ha Gigurtu a király nem hivatalos küldötteként megy Berlinbe.

A palotában lezajlott kihallgatás után Gigurtu azonnal fogadta Fabriciust, akit ügynökei már értesítettek Gigurtu megbízatásáról. Gigurtu nem részletezi a Fabriciusszal folytatott megbeszélés tartalmát. Talán arról tárgyaltak, hogy Armand Călinescu, akinek hajthatatlansága nyilvánvalóan zavarta a palota köreinek manővereit, bizonytalanokodni kezd? Lehetséges, mivel nem sokkal Gigurtu Berlinbe utazása után Fabricius meglátogatta a miniszterelnököt, újra tiltakozott az országon keresztül Lengyelországba történő ember- és anyagszállítás miatt, és nyíltan kérte: „Románia tegyen semlegességi nyilatkozatot.“ Călinescu méltóságteljesen visszautasította a Németország képviselője részéről jövő nyomást, és azt felelte, hogy „... Románia nincs abban a helyzetben, mint Svájc, Dánia és Hollandia“.

Ugyanazon a napon — 1939. szeptember 4-én — a román kormány elhatározta, hogy hivatalos nyilatkozatot ad ki, amelyben leszögezi: továbbra is az előző időszak békés politikáját fogja követni. A Koronatanács megvitatta az ország külpolitikai

orientációját az új körülmények között. A külügyminiszter előterjesztette jelentés kapcsán felszólalt számos királyi tanácsos, mint Arthur Văitoianu, Alexandru Vaida-Voevod, G. G. Mironescu, Nicolae Iorga, dr. C. Angelescu, Gheorghe Tătărescu, C. Argetoianu, Ballif tábornok és maga Károly király. A vitában részt vevők egyöntetűen elővigyázatosként értékelték a kormány politikáját, a semlegesség mellett foglaltak állást, és kérték egy ilyen értelmű nyilatkozat kiadását. A felszólalásokban azonban — legalábbis az árnyalatok tekintetében — nézetkülönbségek is jelentkeztek. Vaida és Mironescu például kérte a kormányt, tegyen meg mindent annak érdekében, hogy a nagyhatalmak, főleg Németország, adjanak biztositókat az ország semlegességének tiszteletben tartására. Argetoianu a Szovjetunióhoz való közeledés politikája mellett foglalt állást, Tătărescu kiemelte a nyugati hatalmakkal kiépített barátság tartósításának a szükségességét, Iorga patetikus beszédében pedig arra a következtetésre jutott, hogy „más politikát folytatunk, mint amilyent a szívrünk diktálna“. Ezek az árnyalati különbségek nem kerültek el Berlin figyelmét, akit ügynökei informáltak a Tanácsban lezajlott vitáról. Ezután a rádió és a sajtó rövid közleménye tudatta a Koronatanács által elfogadott semlegességi határozatot.

A kormány és a Koronatanács közleményét széles körben kedvezően fogadta a közvélemény. A caranisták — miként a hatóságok által szeptember 8-án összeállított jelentés rámutat — kifejezték ama reményüket, „...hogy ha a körülmények kedveznek, Románia hosszú időn át megőrizheti semlegességét. Ők mégis úgy vélték, hogy a jelenlegi közlemény időnyerésre törekszik, és alkalmas pillanatban a franciák és az angolok mellé állunk, azért, hogy a jövőben a zöld asztal mellett határaink sértetlenségét biztosíthassuk“. Ugyanaz a dokumentum így jellemzi a liberális körök véleményét: „A jelenlegi körülményeket figyelembe véve az ismert közlemény az országunk számára egyedül lehetséges megoldást fejezi ki. Amikor majd a frontok megváltoznak, akkor Románia határozata is más lehet.“

A Román Kommunista Párt a világegés kirobbanását azonnal követő időszakban pozitívan értékelte azt, hogy hazánk a háborún kívül maradt, újra felhívta a demokratikus és nem fasiszta erőket: egyesítsék erőfeszítéseiket a hitlerista veszély visszaverésére. Az RKP ugyanakkor kiemelte a Szovjetunióval kiépített baráti kapcsolatok jelentőségét, valamint a balkáni népek együttműködésének szükségességét, e népeket ugyanis „ugyanúgy veszélyezteti a fasiszta és imperialista agresszió, mint Romániát. A közös ellenség elleni fellépés megköveteli a Balkán-félsziget népei Balkán-antantjának létrehozását“.

Nicolae Titulescu, aki száműzetésében is mély aggodalommal figyelte az ország sorsának alakulását, hasonlóképpen úgy vélte, hogy az 1939 szeptemberi veszélyes konjunktúra idején a semlegesség volt az egyedüli megoldás. „Romániának — mondta Titulescu — a jelenlegi körülmények között azzal kell kezdenie, hogy semlegességi politikát folytat. De a semlegességnek olyannak kell lennie, mint a kristálytisza víz: át lehessen látni rajta. Mindenkinek tudnia kell, hogy valamelyik állam miért maradt semleges.“ Titulescu fenntartásai azonban nem jelentették a lényeg bírálatát.

A szeptember 4-i és 6-i közlemények kedvező visszhangra találtak az országban, ami kétségtelenül igazolta, hogy létezett egy széles semlegességi áramlat; a konfliktuson kívül maradási az akkori feltételek között egyedül lehetséges megoldásnak tartották. Belépni a háborúba olyan pillanatban, amikor a román nép csak saját erejére támaszkodva állhat ellent az összehasonlíthatatlanul erősebb agresszornak, tragikus kaland lett volna. Ezzel szemben a semlegesség lehetővé tette, hogy Románia érintetlenül megőrizze erejét, hogy kivárhassa a kedvezőbb külpolitikai helyzetet. A később kibontakozó események távlataiból nézve a semlegesség

csak időlegesen és részlegesen érte el célját. A háború első szakasza katasztrofális következményekkel járt az angol—francia koalíció számára, a Reich viszont korlátlan hatalomra tett szert Délkelet-Európában, kénye-kedve szerint kiterjesztette uralmát Romániára is, s ez az ismert végzetes következményhez vezetett. De 1939 szeptemberében nehéz volt előre látni az események ilyen alakulását, és időt nyerni mindenestre a túlélés egyik eshetőségét jelentette.

A román nép, bár maga is nehéz helyzetben volt, bölcsen felhasználta a semlegesség nyújtotta lehetőségeket, sikerült támogatást nyújtania az agresszió áldozatául esett lengyel népnek. Románia a Lengyelország és szövetségesei között kiépített fő összekötő híd volt, amelyen keresztül fegyverzetet, lőszert, felszerelést, katonai személyzetet lehetett szállítani. A román nép barátként, nem pedig önző szomszédként viselkedett, bátran vállalta a Reich részéről jövő megtorlások kockázatát, vendégszerető házigazdaként fogadta a lengyel lakosság, a hadsereg és hatóság egy részét — beleértve a kormány tagjait és a köztársaság elnökét —, akik a menekülés tragikus napjait élték.

A német—lengyel háború egész időszakában Berlin állandóan presszionálta a román kormányt, amelyet nyíltan a Lengyelországnak adott segítségadás vádjával illettek. (Így például 1939. szeptember 16-án Fabricius „energikusan“ tiltakozott a román Külügyminisztériumnál amiatt, hogy megengedik a lengyel arany átmentését. Steltzer, Németország bukaresti ügyvivője hasonló tiltakozást nyújtott be azzal kapcsolatban, hogy a román hatóságok megkönnyítették a lengyel katonák Franciaországba való távozását. A náci *Frankfurter Zeitung* 1939. október 2-i számában sokat mondó címmel — *Elégtelen ellenőrzés Romániában* — éles kritikai hangú cikk jelent meg azzal kapcsolatban, hogy a román hatóságok túlságosan „elnézők“ a volt lengyel kormány tagjaival szemben.)

A Reich képviselői a különböző külföldi diplomatákkal folytatott beszélgetéseikben félreérthetetlenül kijelentették, hogy közeleg a leszámolás napja. Fabricius például, egy holland diplomatával, Boschrider van Rosenthallal folytatott beszélgetése alkalmával éles szavakkal bírálta Románia politikáját. Azzal vádolta a román kormányt, hogy „különös felfogása“ van egy semleges állam kötelezettségeiről, s megjegyezte, hogy a Reich ismeri „Románia minden mesterkedését, s Romániának sokkal hamarabb, mint gondolná, le kell mondania ezekről a mesterkedésekről“... Románia — tette hozzá Fabricius — nagy belső nehézségekkel küzd, „szinte teljesen elszigetelték, mivel olyan államokkal van körülveve, amelyek kevésbé barátságosan viszonyulnak hozzá, tehát nem maradhat továbbra is a szövetségesek eszéköze“.

Mihelyt a Reich keze felszabadult Lengyelországban, azonnal nagyobb figyelmet tudott szentelni a román problémának. Călinescu miniszterelnök meggyilkolása 1939. szeptember 21-én a közvetlen és közvetett döntések újabb sorozatát indította el, amelyeknek az volt a céljuk, hogy kimozdítsák Romániát régi szövetségi rendszeréből, hogy gazdaságilag és politikailag teljesen kiszolgáltatassák a német imperializmusnak.

Al. G. Savu

Részlet az Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. égisze alatt megjelent könyvből. (Editura militară, 1969).